

5

6

Obr. 5. Pohled na nároží domu s pamětní deskou v dubnu 2017 během restaurátorského průzkumu. Foto: Alexandr Jeništa, 2017.

Obr. 6. Stefan Schwartz, modelletto pamětní desky R. Eitelbergera, kolem roku 1888, Vlastivědné muzeum v Olomouci. Foto: Martina Mertová, 2017.

spadových plochách. Kámen tak dostal vzhled obyčejného štuky či v lepším případě odlitku z umělého kamene. Růžová leštěná barevnost se vytratila a zůstala jen na plochách chráněných zahnědlou krustou a zbytky sjednocující barevné polychromie. Zhruba před dvaceti lety byl povrch opět broušen a následovaly dvě vrstvy fasádních barev. Druhotné nátěry byly během restaurování odstraněny a zvětřelé plochy kamene průběžně začistovány a při konzervaci organokřemičitany zalešťovány tak, aby bylo možné obnovit původní narůžovělou barevnost salcburského mramoru.

Během restaurátorských prací se také ukázalo, že nápis na památníku, patrný z fotografií před rokem 1945, nebyl tesán přímo do kartuše, ale do zvlášť osazené tmavé kamenné desky. S jejím zánikem zmizel neutrální nápis „IN DIESEM HAUSE WURDE/ R. v EITELBERGER/ DER WIEDERERWECKER/ DES ÖST. KUNSTGEWERBES/ 14. APRIL 1817 GEBORN./ † WIEN 18. APRIL 1885.“ Po konzultacích s pracovníky NPÚ, ÚOP v Olomouci byla deska na základě kvalitní dobové fotografie⁷ rekonstruována v odpovídajícím materiálu tmavé žuly včetně vylaceného nápisu, bez dalších formálních či obsahových změn.

V kruhové partii kartuše se původně nacházel na tři čepy osazený bronzový portrétní reliéf o průměru

půl metru. Jeho autorem byl sochař a medailér Stefan Schwartz, někdejší Eitelbergerův žák a později profesor na vídeňské uměleckoprůmyslové škole. Týž umělec navrhl Eitelbergerův náhrobek na centrálním hřbitově ve Vídni, jeho pamětní mince nebo náhrobek kardinála Bedřicha Fürstenberga v olomoucké katedrále sv. Václava. Jak už bylo zmíněno výše, do dnešních dnů je medailon neznámý. Pro jeho obnovu v materiálu sledujícím originální provedení byla otestována nová metoda 3D skenování. Jako předloha posloužil bronzový model medailonu o průměru 12 cm zasazený do sádrového modelletta uloženého ve sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci. Výsledek však neposkytl dostatečně přesné vykreslení detailů, proto restaurátor zvolil klasickou, časově však náročnější medailérskou techniku zvětšování plaket pomocí kaučukových forem.

Pamětní deska byla osazena na fasádu kadetního domu, kde učil Rudolfův otec mladé vojenské adepty historii, dne 14. 4. 1888,⁸ tedy tři roky po Eitelbergerově smrti (18. 4. 1885). Adresa – dnešní třída 1. má je 3 – i termín se jeví velmi příhodně. V roce 1888 totiž finišovaly práce na stavbě navazující nově budované nádražní třídy, pojmenované jak jinak než po Františkovi Josefovi I. Právě jubileum jeho olomoucké

■ Poznámky

⁷ Státní okresní archiv v Opavě, Sbírka obrazového materiálu a fotografií Olomouc, fond M 8-34, inv. č. 1320.

⁸ Zur Enthüllung der Eitelberger Gedenktafel, *Mährisches Tagblatt*, 14. 4. 1888, s. 5–6.

⁹ Zatloukal (pozn. 4), s. 223.

intronizace z roku 1848 měla oslavit série výjimečných událostí, mezi něž se zařadilo i slavnostní odhalení desky Rudolfa Eitelbergera. Význam tohoto aktu potvrzuje i fakt, že se „nová památka“ záhy dostala mezi reprezentativní ukázky olomoucké stavební kultury na Celozemské jubilejní průmyslové výstavě v Brně.⁹

Obnova památníku začala v červenci 2017, jeho znovuoživení naplánovali členové spolku Za krásnou Olomouc na duben 2018, tedy 130 let po jeho původním osazení a v den výročí Eitelbergerova úmrtí. Na slavnosti promluvila mimo zmiňovaných podporovatelů také Kathrin Pokorný-Nagel, vedoucí knihovny a sbírky uměleckých tisků archivu Uměleckoprůmyslového muzea ve Vídni (MAK).

Martina MERTOŤÁ; Radomír SURMA

Výtopna sídliště Invalidovna od projektu k demolicí (1963–2018)

Experimentální sídliště Invalidovna, do jehož prvního domu se obyvatelé stěhovali v roce 1961, vytápěly nejprve rovněž pokusné etážové kotle n. p. Mora v Mariánském Údolí,¹ které však byly po konci životnosti nahrazeny centrálním vytápěním. Mazutová výtopna zahájila provoz 15. října 1965.² Budovu v Pražském projektovém ústavu roku 1963 navrhl jeden ze spoluautorů sídliště, architekt Jan Zelený (1934–2012), ve spolupráci se statikem Františkem Baumeltem (1914–2010) a také strojním inženýrem karlínské ČKD Antonínem Poštou.³ Bez mála padesát metrů dlouhá hala se čtyřmi parními kotli, dvěma vnějšími zásobníky paliva a dvaasedmdesátimetrovým komínem vstoupila do kompozice sídliště na místo, které bylo součástí jeho ochranného pásu zeleně, právě do průhledu na zalesněný svah pod Krejčírkem, což by samo stačilo k vysvětlení úsilí o „syntesu architektů-

■ Poznámky

¹ Josef Rod, Rozvědčík nového bydlení, *Rudé právo* XLIV–XLV, č. 328, 25. 11. 1964, s. 1. – Michal Achremenko, Invalidovna – provždy zmařená šance, *Stavební fórum* 27. 3. 2008, dostupné online na <http://www.stavebni-forum.cz/data/cms/10577/pdf/1-invalidovna-provzdy-zmarena-sance.pdf>, vyhledáno 28. 4. 2018. – Michaela Janečková, Praha, Invalidovna, in: Lucie Skřivánková – Rostislav Švácha – Eva Novotná et al. (edd.), *Paneláci: Padesát sídlišť v českých zemích*, sv. 1, Praha 2016, s. 192–199.

² jr-, Otázka, *Rudé právo* XLV–XLVI, č. 291, 20. 10. 1965, s. 6.

³ Projekt se patrně nedochoval, datovat jej však lze na základě druhotných dokumentů v archivu Úřadu městské části Praha 8.

1

nické, statické a strojně technické části“,⁴ jaké jí tvůrci věnovali. Šlo však o typický počín doby, přemýšlející o „humanizaci techniky“ a architektuře naplňující svou „prostorovou dynamičnost“ emocionální potřeby člověka.⁵

Rozverný tvar haly byl určen jejím zastřešením, které tvořila visutá lanová konstrukce. Takové stanu podobné střechy, namáhané především tahem, představovaly tehdy vítanou možnost tvarovat stavby dosud nevídaným způsobem, znamenajícím principiální rozchod s klasickou tradicí. Světová výstava v Bruselu se v roce 1958 stala přehlídkou podobných konstrukcí. Zároveň však byly technikou umožňující hospodárně zastřešovat velké půdorysy nových typů staveb: krytých stadionů a víceúčelových společenských hal.

Úspornost spočívala mimo jiné i v tom, že se využívala již použitá lana důlních výtahů, která je nutno s ohledem na bezpečnost vyměňovat mnohem dříve, než uplyne jejich životnost. Na lanovou síť se většinou upevňovaly plechové či plastové šablony nebo textilní krytina, tvořící do značné míry ohebný střešní plášť. Ten však kladl vysoké nároky na technické provedení, a proto se záhy objevila myšlenka takovou střechu stabilizovat betonem. Prvním příkladem takového zvláštního typu předpjaté železobetonové skořepiny je patrně střecha oválné Schwarzwaldhalle v Karlsruhe konstruktéra Ulricha Finsterwaldera z roku 1953, inspirovaná mazutové výtopny však mohla být spíše městská hala v Shizuoe, postavená podle projektu Kenza Tangeho v letech 1956–1957.⁶ Zabetonování nosných lan střechy do zakřivené, šest centimetrů silné desky, které František Baumelt v výtopny prosadil, se bohužel neukázalo jako šťastná volba.

V roce 1979 se zjistilo, že střecha je prohnutá víc, než stanovil projekt, voda na ní stojí a prosakuje skořepinou. František Baumelt v roce 1968 emigroval a usadil se ve švýcarském Bernu, k řešení problému byl proto z Bratislavy povolán inženýr Josef Poštulka (1923–2009), který už na konci 50. let konstruoval vůbec první československé lanové střechy.⁷ Ten se s Baumeltovou koncepcí neztotožnil a také shledal v projektu chyby, především přílišné namáhání lan v místech jejich podepření. Navrhl provizorní zajištění střechy trojicí ocelových sloupů, které ji držely až do konce její existence. Problematičnost konstrukce výtopny díky renomé obou mužů ovšem vešla mezi stavebními technikami v obecnou známost.

Výtopna byla vlastnictvím státu, nejprve prostřednictvím podniku Pražské teplárny a od roku 1988 podniku Teplárenská závody Praha, který byl součástí tehdy zřízených ČEZ. Z nich byl v roce 1992 rozhodnutím ministra Karla Dyby vyčleněn a privatizován jako Pražská teplárenská akciová společnost, v níž 13% podíl, později navýšený na čtvrtinu, získalo město Praha.⁸ Společnost dokončila projekt zásobování Prahy teplem z upravené elektrárny Mělník, výtopnu na Invalidovně roku 2004 zastavila a demontovala kotle i nádrže na mazut. Téhož roku pražské zastupitelstvo schválilo dosud platnou změnu územního plánu č. 0720, díky níž se pozemek pod výtopnou, původně část zmíněného zeleného pásu kolem sídliště, stal územím zastavěným funkčně smíšenou zástavbou.

V roce 2005 se výtopna znovu objevila v literatuře, nejprve v průvodci po průmyslových stavbách *Pražský industriál*, který do roku 2007 vyšel ještě ve dvou vydáních, v roce 2012 v referenčním soupisu *Umělec-*

Obr. 1. Praha, mazutová výtopna sídliště Invalidovna po dokončení, pohled od jihovýchodu. Foto: Zdeněk Voženilek. Převzato z: Otakar Nový (ed.), *Architekti Praze, Praha 1971*, nestr.

kých památek Prahy, vydávaném Akademií věd ČR, a o dva roky později také v monografické publikaci *Experimentální sídliště Invalidovna*.⁹

Roku 2009 získala 48 % akcií Pražské teplárenské skupina J&T, která ji spolu s dalšími svými energetickými a průmyslovými společnostmi převedla na právě založený Energetický a průmyslový holding, jehož tvůrcem a dnes téměř výhradním vlastníkem je Daniel Křetínský. Pro správu nepotřebných zbytků rozváděcí sítě a místních tepláren, přestavujících však obchodně zajímavé pozemky v sídlištní zástavbě, vytvořila Pražská teplárenská roku 2015 deset firem. Pozemky kolem výtopny, odhadnuté tehdy na 60 milionů korun po odečtení nákladů na plánovanou demolici budovy (!),¹⁰ dnes vlastní jedna z nich, a. s. Nová Invalidovna. Tyto firmy i s jejich majetkem chtěla Pražská teplárenská převést na svoji nástupnickou společnost PT Real Estate. Proti se tehdy díky hlasům opozice postavila Praha jako minoritní držitel akcií a transakce tak pro-

■ Poznámky

⁴ ~, Mazutová výtopna v Praze na Invalidovně, *Architektura ČSSR XXII*, 1964, č. 6, s. 437.

⁵ Miroslav Klivar, Estetické přínosy dnešní architektury, *Výtvarné umění XIII*, 1963, č. 6–7, s. 274–281.

⁶ Václav Girsá – Miloslav Drda, *Visuté střechy*, Praha 1966, s. 24–27, 35–38, 41–49 a 183.

⁷ Šlo o střechy na kruhovém půdoryse na řadě technických a průmyslových staveb. Viz (rk), Prvé visuté střechy v Československu, *Technické noviny VII*, 1959, č. 21, s. 3. – Josef Poštulka, Hromadné kruhové garáže, *Pozemní stavby XXIII*, 1975, č. 7, s. 275–280.

⁸ Miroslav Kubín et al., *Teplota elektřiny pro Prahu: Proměny pražské energetiky v kontextu evropského vývoje*, Praha 1997, s. 330. – Srov.: Martin Horák, *Úspěch i zklamání: Demokracie a veřejná politika v Praze 1990–2000*, Praha 2004, s. 77–78, 88–91.

⁹ Lukáš Beran – Vladislava Valchářová (edd.), *Pražský industriál*, Praha 2005, s. 111. – LB [Lukáš Beran], čp. 613/X, in: Pavel Vlček (ed.), *Umělecké památky Prahy. Velká Praha*. Sv. A–L, Praha 2012, s. 699. – Ladislav Zikmund-Lender, Občanská vybavenost a zeleň, in: Idem (ed.), *Experimentální sídliště Invalidovna*, Hradec Králové 2014, s. 42–61, zde s. 55–56.

¹⁰ Jan Marek / Deloitte Česká republika, *Znalecký posudek č. 427-2015: Ocenění odštěpované části Pražské teplárenské a. s.*, https://www.ptas.cz/file/edee/akcionari/2015/11/g-prezkum-znalecky-posudek-431_2015-final_scan.pdf, vyhledáno 28. 4. 2018.

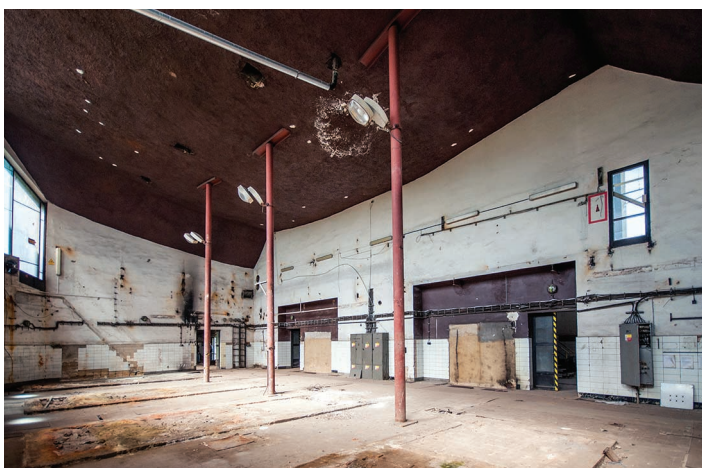

2

3

4

5

Obr. 2. *Praha, mazutová výtopna sídliště Invalidovna, pohled od jihozápadu. Foto: Lukáš Beran, VCPD FA ČVUT, 2005.*

Obr. 3. *Praha, mazutová výtopna sídliště Invalidovna, pohled od severu. Foto: Jan Zikmund, VCPD FA ČVUT, 2011.*

Obr. 4. *Praha, mazutová výtopna sídliště Invalidovna, interiér. Foto: Radomír Kočí, Prázdné domy, z. s., 2017.*

Obr. 5. *Praha, mazutová výtopna sídliště Invalidovna, detail odvodnění střechy. Foto: Radomír Kočí, Prázdné domy, z. s., 2017.*

běhla až poté, co se představitelé města dohodli s Křetínským na jejich výměně za podíl v jiné z jím ovládaných společností, Pražských službách. Publicita tohoto obchodu přirozeně obrátila k budově výtopny pozornost místních občanů.

Již v dubnu 2017 se začala formovat občanská iniciativa „Mazutka žije“, ¹¹ která počátkem května uspořádala první veřejné setkání a během roku pak řadu dalších akcí, především letní sousedskou slavnost s debatou a podobná setkání v rámci programů Dne architektury a Zažít město jinak. Dařilo se jí tak z „Mazutky“ smývat hned dvojí vrstvu předsudků, kte-

ré nejširší veřejnost chová jednak ke stavbám průmyslového dědictví a jednak k dílům architektury 60. let. Ve snaze oslovit přímo PT Real Estate výrazněji uspěla až 30. října 2017, kdy se předseda jejího představenstva Michal Viktorin zúčastnil veřejné panelové diskuse. Uvedl zde, že výtopnu vždy – a v dobré víře – považovali za „objekt, který nemá žádný větší význam“, a vyjádřil rozčarování z toho, že se zájem o ni zvedl právě v době, kdy připravují akce firmy Nová Invalidovna k prodeji developerskému holdingu FINEP.

Tou dobou však ministerstvo kultury již více než měsíc vyhodnocovalo přes léto vytvořené podklady, které mu (za pomoci někdejšího magistrátního památkáře Karla Štochla) PT Real Estate dodala coby jediný účastník správního řízení o prohlášení budovy výtopny za nemovitou kulturní památkou. Řízení bylo zahájeno 17. května 2017 na podnět spolku, který v sousedství výtopny provozuje divadlo Kámen. Prohlášení podpořilo územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Praze i odborná komise ministerstva, proti se, jako v řadě jiných podobných příkladů, vyjádřil odbor památkové péče pražského magistrátu, který ji „nepovažuje za architektonický unikát“. Význam výtopny jako architektonického i technického experimentu však nakonec ministerstvo kultury potvrdilo, roz-

hodlo však o jejím neprohlášení za památku, protože ji – podle vlastníkem dodaných znaleckých posudků – nebylo možné „s nezbytnou mírou autenticity“ opravit. Rozhodnutí nabylo právní moci 6. února a 13. března nařídil příslušný stavební úřad demolici výtopny, zřejmě podle § 129 stavebního zákona coby stavby svým stavem „ohrožující zdraví a životy osob a zvířat“. V zimním sobotním ránu 17. března 2018 byla střecha výtopny stržena. Je pravděpodobné, že ji skutečně nebylo možné zachovat, s jistotou se to však už nikdo nedozví.

Lukáš BERAN

Text byl připraven v rámci projektu Industriální architektura: Památka průmyslového dědictví jako technicko-architektonické dílo a jako identita místa (DG16P02H001) v programu aplikovaného výzkumu a vývoje Ministerstva kultury České republiky NAKI II.

■ Poznámky

¹¹ Viz <https://mazutka.cz>, vyhledáno 28. 4. 2018.